

Grzegorz Tylec

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID: 0000-0003-2016-4523

grzegorztylec@kul.lublin.pl

Odstępstwa od ochrony prawa autorskiego z uwagi na realizację
wolności informacji i wolności prasy. Uwagi na tle wyroku Trybunału Sprawiedliwości
Unii Europejskiej z dnia 29 lipca 2019 r. w sprawie pomiędzy Funke Medien NRW GmbH
a Bundesrepublik Deutschland

STRESZCZENIE

Dyskusja publiczna z 2018 r. dotycząca uchwalenia przez Parlament Europejski dyrektywy w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym, nazywanej w dyskursie publicznym mianem ACTA 2, budziła ogromne emocje społeczne. U źródła tego konfliktu leżały dwie zderzające się ze sobą wartości: potrzeba ochrony praw autorskich i zabezpieczenia interesów ekonomicznych twórców oraz wolność wypowiedzi (wolność internetu), szczególnie istotna dla użytkowników utworów i użytkowników internetu. Wydane przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w dniu 29 lipca 2019 r. orzeczenia w sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland* oraz zbieżne z nim orzeczenie w sprawie *Spiegel Online GmbH przeciwko Volkerowi Beckowi* dotyczy wskazanego wyżej konfliktu wartości. Niniejszy artykuł zawiera opis głównych tez wskazanych wyżej rozstrzygnięć TSUE oraz wskazuje na ich konsekwencje w zakresie zmiany dotychczasowego sposobu interpretacji przepisów prawa autorskiego. W artykule zamieszczono także uwagi dotyczące wpływu tych rozstrzygnięć i ich konsekwencji w zakresie naruszającego wolność wypowiedzi blokowania treści przez podmioty świadczące usługi hostingowe w świetle wymagań nowej dyrektywy z dnia 17 kwietnia 2019 r. Ponadto wskazano argumenty świadczące o tym, że dyrektywa 2019/790/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz nowy, wytyczony w komentowanych orzeczeniach TSUE, sposób interpretacji przepisów prawa autorskiego istotnie zmienił dotychczasowy sposób postrzegania przepisów o dozwolonym użytku utworów.

Słowa kluczowe: prawo autorskie; prawa człowieka; swoboda wypowiedzi; własność intelektualna

WPROWADZENIE

Od pewnego czasu w orzecznictwie sądowym oraz w piśmiennictwie prawniczym pojawia się zagadnienie wzajemnego konfliktu ochrony wynikającej z przepisów prawa autorskiego oraz swobody korzystania z wolności słowa (wolności informacji i wolności mediów)¹. Sytuacje, w których dochodzi do kolizji prawa autorskiego oraz wolności wypowiedzi, wydają się nieuniknione zawsze, gdy informacje wyrażone są w oryginalny, twórczy sposób². W piśmiennictwie jako dowód na to, że zasada wolności wypowiedzi jest wartością,

¹ Por. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie a swoboda wypowiedzi i twórczości*, [w:] *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, red. A. Kidyba, R. Skubisz, Warszawa 2007, s. 17–28; D. Voorhoof, *Copyright vs. freedom of expression*, <http://echrblog.blogspot.com/2013/01/copyright-vs-freedom-of-expression.html> [dostęp: 5.08.2019]; R. Danay, R. Jacob, *Copyright vs. Free Expression: The Case of Peer-to-Peer File-Sharing of Music in the United Kingdom*, “8 Yale Journal of Law & Technology” 2005, No. 32.

² Obszerną listę literatury na ten temat podają J. Barta i R. Markiewicz (*Prawo autorskie a swoboda wypowiedzi...*, s. 17, przypis 2).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

która w określonych sytuacjach może przeważać nad potrzebą ochrony praw autorskich, przywoływane jest orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) z dnia 10 stycznia 2013 r. w sprawie *Ashby Donald and others v. France*³, w którym stwierdzono, że orzeczenie „krajowe” przesadzające naruszenie prawa autorskiego może być uznane za naruszające prawa człowieka do swobody wypowiedzi z art. 10 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (EKPC)⁴, chyba że ograniczenie w tym zakresie było „niezbędne w społeczeństwie demokratycznym” (w rozumieniu przyjętym w art. 10 ust. 2 EKPC).

OPIS SPRAWY *FUNKE MEDIEN NRW GMBH PRZECIWKO BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND*

Problem wzajemnej kolizji prawa autorskiego i wolności słowa stanowi istotę rozstrzygnięcia dwóch wydanych w tym samym dniu przez Trybunał Sprawiedliwości UE (TSUE) orzeczeń. W niniejszym opracowaniu przedstawione zostanie tylko rozstrzygnięcie w sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*⁵. Opis drugiej sprawy, rozstrzygniętej w tym samym dniu przez TSUE – *Spiegel Online GmbH przeciwko Volkerowi Beckowi*⁶, ze względu na ograniczone ramy niniejszego tekstu musi zostać pominięty. Wskazać należy jednak, że mimo odmiennych stanów faktycznych w obu sprawach wnioski wyartykułowane przez Trybunał i sposób ich uzasadnienia są niemal identyczne.

Wydane w sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland* orzeczenie dotyczyło następującego stanu faktycznego. Skarżący, czyli spółka Funke Medien, prowadząca portal internetowy niemieckiego dziennika „Westdeutsche Allgemeine Zeitung”, w dniu 27 września 2012 r. złożył właściwym organom państwowym wniosek o udostępnienie wszystkich sporządzonych w okresie od 1 września 2001 r. do 26 września 2012 r. przez Republikę Federalną Niemiec cotygodniowych raportów o sytuacji wojskowej dotyczących operacji prowadzonych przez Bundeswehre za granicą oraz na temat rozwoju sytuacji na obszarze operacyjnym („Unterrichtung des Parlaments” [„UdP”], „Informacja dla parlamentu”). Wniosek ten nie został uwzględniony przez właściwe organy ze względu na to, że ujawnienie informacji, które UdP obejmują, mogłoby zaszkodzić kluczowym pod względem bezpieczeństwa interesom armii federalnej. Wskazano jednocześnie, że Republika Federalna Niemiec publikuje skrócone wersje UdP pn. „Unterrichtung der Öffentlichkeit” („Informacja dla opinii publicznej”), które są publicznie dostępne bez ograniczeń. Spółka Funke Medien uzyskała jednak w nieznanym sposobie znaczną część UdP, które częściowo opublikowała pn. „Afghanistan Papiere” („Dokumenty dotyczące Afganistanu”). Były one dostępne na jej

³ Skarga nr 36769/08.

⁴ Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 z późn. zm.). Art. 10 § 1 Konwencji, dotyczący wolności wypowiedzi, gwarantuje wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Wolność ta obejmuje wolność otrzymywania oraz przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice.

⁵ Wyrok TSUE (Wielka Izba) z dnia 29 lipca 2019 r., *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, C-469/17, ECLI:EU:C:2019:623.

⁶ Wyrok TSUE (Wielka Izba) z dnia 29 lipca 2019 r., *Spiegel Online GmbH Against Volker Beck*, C-516/17, ECLI:EU:C:2019:625.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

stronie internetowej w postaci pojedynczych zeskanowanych stron wraz z wprowadzeniem, dodatkowymi linkami i zaproszeniem do dyskusji.

Republika Federalna Niemiec, uznawszy, że Funke Medien naruszyła jej prawa autorskie do UdP, wytoczyła przeciwko niej powództwo o zaniechanie, które zostało uwzględnione przez Landgericht Köln (sąd krajowy w Kolonii, Niemcy). Przyjęto, że UdP mogą być chronione jako „utwory literackie” na podstawie prawa autorskiego i że nie stanowią one oficjalnych dokumentów wyłączonych z ochrony tego prawa. Apelacja wniesiona przez Funke Medien została oddalona przez Oberlandesgericht Köln (Wyższy Sąd Krajowy w Kolonii, Niemcy). Sprawa trafiła przed oblicze Bundesgerichtshof (Federalny Trybunał Sprawiedliwości, Niemcy), który uznał, że wykładnia art. 2 lit. a)⁷, art. 3 ust. 1⁸ i art. 5 ust. 3 lit. c) i d)⁹ dyrektywy 2001/29¹⁰ w związku z prawami podstawowymi, a w szczególności prawem do wolności informacji i wolności prasy, nie jest oczywista, w związku z czym postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do TSUE z pytaniami prejudycjalnymi.

W sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, w analizowanym w niniejszym opracowaniu aspekcie dotyczącym wzajemnej relacji prawa autorskiego i wolności wypowiedzi, najbardziej istotne jest pytanie drugie i trzecie. Pytanie trzecie zmierzało do ustalenia, czy ustanowione w art. 11 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej¹¹ wolność informacji i wolność prasy mogą uzasadniać, poza wyjątkami i ogra-

⁷ Art. 2 dyrektywy 2001/29, zatytułowany „Prawo do zwielokrotniania utworu”, brzmi następująco: „Państwa członkowskie przewidują wyłączne prawo do zezwalania [na zwielokrotnianie – G.T.] lub zabraniań bezpośredniego lub pośredniego, tymczasowego lub stałego zwielokrotniania utworu, przy wykorzystaniu wszelkich środków i w jakiegokolwiek formie, w całości lub częściowo: a) dla autorów – w odniesieniu do ich utworów; [...]”.

⁸ Art. 3 dyrektywy 2001/29, zatytułowany „Prawo do publicznego udostępniania utworów i prawo podawania do publicznej wiadomości innych przedmiotów objętych ochroną”, stanowi w ust. 1: „Państwa członkowskie powinny zapewnić autorom wyłączne prawo do zezwalania lub zabraniań na jakiegokolwiek publiczne udostępnianie ich utworów [zezwolenia na jakiegokolwiek publiczne udostępnianie ich utworów – lub zabraniań go], drogą przewodową lub bezprzewodową, włączając [w to] podawanie do publicznej wiadomości ich utworów w taki sposób, że osoby postronne mają do nich dostęp w wybranym przez siebie miejscu i czasie”.

⁹ Art. 5 dyrektywy 2001/29, zatytułowany „Wyjątki i ograniczenia”, stanowi w ust. 3 lit. c) i d) oraz w ust. 5: „3. Państwa członkowskie mogą przewidzieć wyjątki lub ograniczenia w odniesieniu do praw określonych w art. 2 i 3 w następujących przypadkach: [...] c) zwielokrotniania przez prasę, publicznego udostępniania utworów i podawania do publicznej wiadomości aktualnych artykułów na tematy gospodarcze, polityczne lub religijne oraz utworów nadawanych lub innych przedmiotów objętych ochroną tego samego rodzaju, chyba że korzystanie z nich zostało zastrzeżone [o ile korzystanie z nich nie zostało zastrzeżone] i o ile zostanie wskazane źródło, włączając [w to] nazwisko autora, lub korzystani[e] z utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną w powiązaniu ze złożeniem sprawozdania o aktualnych wydarzeniach, w granicach uzasadnionych celem informacji, o ile zostanie podane źródło, łącznie z nazwiskiem autora, poza przypadkami, w których okaże się to niemożliwe; d) cytowania do celów takich jak słowa krytyki lub recenzj[e], o ile dotyczy ono utworu lub innego przedmiotu objętego ochroną, który został już prawnie [zgodnie z prawem] podany do publicznej wiadomości, o ile zostanie podane źródło, łącznie z nazwiskiem autora, poza przypadkami, w których okaże się to niemożliwe, oraz o ile korzystanie [to] odbywa się zgodnie z uczciwymi praktykami i w rozmiarze usprawiedliwionym przez szczególny cel; [...] 5. Wyjątki i ograniczenia przewidziane w ust. 1, 2, 3 i 4 powinny być stosowane tylko w niektórych szczególnych przypadkach, które nie naruszają normalnego wykorzystania dzieła lub innego przedmiotu objętego ochroną ani nie powodują nieuzasadnionej szkody [nie naruszają w nieuzasadniony sposób] dla uzasadnionych interesów podmiotów praw autorskich”.

¹⁰ Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. 2001, L 167, s. 10).

¹¹ Dz.Urz. UE C 326/02, 26.10.2012, s. 1. Art. 11 Karty w ust. 1 i 2 stanowi: „1. Każdy ma prawo do wolności wypowiedzi. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicznych i bez względu na granice państwowe. 2. Szanuje się wolność i pluralizm mediów”.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

niczeniami przewidzianymi w art. 5 ust. 2 i 3 dyrektywy 2001/29, odstępstwo od wyłącznych praw autorów do zwielokrotniania i publicznego udostępniania utworów, o których mowa, odpowiednio w art. 2 lit. a) i art. 3 ust. 1 wspomnianej dyrektywy.

Rozstrzygając przedstawione zagadnienie, Trybunał stwierdził, że – jak wynika z motywu 32 dyrektywy 2001/29 – wykaz wyjątków i ograniczeń przewidzianych w art. 5 tej dyrektywy ma charakter wyczerpujący¹². Harmonizacja dokonana za pomocą tej dyrektywy miała na celu utrzymanie właściwej równowagi między interesem podmiotów praw autorskich i praw pokrewnych, jaki mają one w ochronie ich prawa własności intelektualnej, zagwarantowanej w art. 17 ust. 2 Karty¹³, a z drugiej strony między ochroną interesów i praw podstawowych użytkowników, w szczególności ich wolności wypowiedzi i informacji, zagwarantowanych w art. 11 Karty. Trybunał stwierdził, że zezwolenie każdemu państwu członkowskiemu na wprowadzenie odstępstw od wyłącznych praw autora, o których mowa w art. 2–4 dyrektywy 2001/29, poza wyjątkami i ograniczeniami przewidzianymi w sposób wyczerpujący w art. 5 tej dyrektywy, zagrażałoby skuteczności harmonizacji prawa autorskiego i praw pokrewnych realizowanej przez tę dyrektywę, jak również wyznaczonemu przez nią celowi pewności prawa¹⁴. Państwa członkowskie są zobowiązane do stosowania tych wyjątków i ograniczeń w sposób spójny. Tymczasem wymóg spójności we wprowadzeniu w życie tych wyjątków i ograniczeń nie mógłby być spełniony, gdyby państwa członkowskie mogły przewidzieć takie wyjątki i ograniczenia poza wyjątkami i ograniczeniami wyraźnie przewidzianymi w dyrektywie 2001/29¹⁵. W związku z powyższym, odnosząc się do trzeciego pytania prejudycjalnego, Trybunał stwierdził, że ustanowione w art. 11 Karty wolność informacji i wolność prasy nie mogą uzasadniać, poza wyjątkami i ograniczeniami przewidzianymi w art. 5 ust. 2 i 3 dyrektywy 2001/29, odstępstwa od wyłącznych praw autorów do zwielokrotniania i publicznego udostępniania, o których mowa odpowiednio w art. 2 lit. a) i art. 3 ust. 1 tej dyrektywy.

Drugie pytanie prejudycjalne dążyło do ustalenia, czy dokonujący wykładni wyjątków ochrony prawnoautorskiej – opisanych w art. 5 ust. 3 lit. c) przypadek drugi i w art. 5 ust. 3 lit. d) tej dyrektywy – sąd krajowy może zastosować wykładnię uwzględniającą konieczność poszanowania wolności wypowiedzi i informacji zagwarantowanej w art. 11 Karty.

W odpowiedzi na to pytanie Trybunał stwierdził, że przy dokonywaniu transpozycji przewidzianych w art. 5 ust. 2 i 3 dyrektywy 2001/29 wyjątków i ograniczeń państwa członkowskie powinny opierać się na takiej wykładni tych wyjątków i ograniczeń, która pozwoli na zapewnienie odpowiedniej równowagi między poszczególnymi prawami podstawowymi chronionymi przez porządek prawny Unii. Organy i sądy państw członkowskich są zobowiązane nie tylko dokonywać wykładni swojego prawa krajowego w sposób zgodny ze wspomnianą dyrektywą, lecz również nie opierać się na takiej wykładni tej dyrektywy, która pozo-

¹² Teza ta była wyrażona także we wcześniejszym orzecznictwie. Por. wyrok TSUE z dnia 16 listopada 2016 r., *Soulier i Dove*, C-301/15, EU:C:2016:878, pkt 34; wyrok TSUE z dnia 7 sierpnia 2018 r., *Renckhoff*, C-161/17, EU:C:2018:634, pkt 16.

¹³ Art. 17 ust. 2 Karty stanowi: „Własność intelektualna podlega ochronie”.

¹⁴ Podobnie: wyrok TSUE z dnia 13 lutego 2014 r., *Svensson i in.*, C-466/12, EU:C:2014:76, pkt 34, 35.

¹⁵ Podobnie: wyrok TSUE z dnia 12 listopada 2015 r., *Hewlett-Packard Belgium*, C-572/13, EU:C:2015:750, pkt 38, 39.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

stawałyby w konflikcie ze wspomnianymi prawami podstawowymi lub z innymi ogólnymi zasadami prawa Unii¹⁶.

W opisywanym wyroku Trybunał wyraźnie dopuścił ingerencję w prawa wyłączne podmiotów uprawnionych z tytułu praw autorskich i pokrewnych, stwierdzając:

[...] należy dodać, że ochrona prawa własności intelektualnej została ustanowiona w art. 17 ust. 2 Karty. Niemniej ani z tego postanowienia, ani z orzecznictwa Trybunału w żaden sposób nie wynika, by prawo to było nienaruszalne i by w konsekwencji powinno zostać objęte bezwzględną ochroną¹⁷.

Udzielając odpowiedzi na postawione pytanie, Trybunał odniósł się do stanowiska wyrażanego w orzecznictwie ETPC oraz przywołał wyrok w sprawie *Ashby Donald i in. przeciwko Francji*, w którym ETPC podkreślił w szczególności konieczność uwzględnienia okoliczności, że rodzaj wypowiedzi lub informacji nabiera szczególnego znaczenia, zwłaszcza w ramach debaty politycznej lub debaty związanej z interesem ogólnym. W wyroku stwierdzono, że wyjątki prawa autorskiego (art. 5 ust. 3 lit. c) i d) dyrektywy 2001/29) zmierzają do uprzywilejowania korzystania z zagwarantowanego w art. 11 Karty prawa do wolności wypowiedzi użytkowników przedmiotów chronionych i wolności prasy. Przypomniano, że Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisanej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (EKPC).

Art. 11 Karty zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w art. 10 ust. 1 EKPC¹⁸, natomiast art. 52 ust. 3 Karty¹⁹ zmierza do zapewnienia niezbędnej spójności między prawami zawartymi w Karcie a odpowiadającymi im prawami zagwarantowanymi w EKPC. W związku z powyższym w odpowiedzi na drugie pytanie prejudycjalne Trybunał stwierdził, że w ramach wyważenia, jakiego sąd krajowy powinien w świetle wszystkich okoliczności konkretnej sprawy dokonać, sąd krajowy powinien przeprowadzić taką wykładnię przepisów prawa autorskiego (w tym m.in. wyjątków wskazanych w art. 5 ust. 3 lit. c) przepadek drugi i art. 5 ust. 3 lit. d) dyrektywy), aby była ona w pełni zgodna z zagwarantowanymi w Karcie prawami podstawowymi.

¹⁶ Podobnie: wyrok TSUE z dnia 29 stycznia 2008 r., *Promusicae*, C-275/06, EU:C:2008:54, pkt 70; wyrok TSUE z dnia 27 marca 2014 r., *UPC Telekabel Wien*, C-314/12, EU:C:2014:192, pkt 46; wyrok TSUE z dnia 16 lipca 2015 r., *Coty Germany*, C-580/13, EU:C:2015:485, pkt 34.

¹⁷ Podobnie: wyrok TSUE z dnia 24 listopada 2011 r., *Scarlet Extended*, C-70/10, EU:C:2011:771, pkt 43; wyrok TSUE z dnia 16 lutego 2012 r., *SABAM*, C-360/10, EU:C:2012:85, pkt 41; wyrok TSUE z dnia 27 marca 2014 r., *UPC Telekabel Wien*, C-314/12, EU:C:2014:192, pkt 61.

¹⁸ Podobnie: wyrok TSUE z dnia 14 lutego 2019 r., *Buivids*, C-345/17, EU:C:2019:122, pkt 65 i przytoczone tam orzecznictwo.

¹⁹ Art. 52 ust. 3 Karty stanowi: „W zakresie, w jakim niniejsza Karta zawiera prawa, które odpowiadają prawom zagwarantowanym w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, ich znaczenie i zakres są takie same jak praw przyznanych przez tę konwencję. Niniejsze postanowienie nie stanowi przeszkody, aby prawo Unii przyznawało szerszą ochronę”.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

WOLNOŚĆ WYPOWIEDZI JAKO ELEMENT KONSTRUKCJI OBOWIĄZUJĄCEGO PRAWA AUTORSKIEGO

W dotychczasowym piśmiennictwie prawniczym wskazywano, że w konstrukcję prawa autorskiego wbudowany jest mechanizm ochrony interesu publicznego, w tym m.in. ochrona wolności wypowiedzi. Na gruncie polskiej ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych wskazywano na następujące regulacje ustawy autorskiej:

- a) wyłączenie ochrony pomysłów i innych elementów dzieła określonych w art. 1 ust. 2¹ pr. aut.,
- b) treść przepisów o dozwolonym użytku,
- c) ograniczenie czasu trwania autorskich praw majątkowych,
- d) wykluczenie określonych wytworów opisanych w art. 4 pr. aut. spod działania prawa autorskiego²⁰.

Trafnie potrzebę ograniczenia prawa autorskiego w tym zakresie uzasadnił wybitny niemiecki znawca prawa autorskiego J. Kohler, stwierdzając: „[...] nie każde korzystanie z należącego do twórcy dobra niematerialnego może być dla niego zastrzeżone: stłumiłoby ono stosunki międzyludzkie i zniszczyło swobodę kreacji”²¹.

W świetle komentowanych rozstrzygnięć TSUE odstępstwa od wyłącznych praw autorów do zwielokrotniania i publicznego udostępniania, uzasadnione wolnością informacji i wolnością prasy, mogą być uzasadnione jednak tylko w wypadkach enumeratywnie wliczonych w treści art. 5 ust. 3 lit. c) i d) dyrektywy²². W polskiej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych²³ treść tych wyjątków została implementowana w treści Rozdziału 3 w Oddziale 3 ustawy pt. „Dozwolony użytek chronionych utworów” od art. 23 do art. 35.

Analizując opisywane w piśmiennictwie prawniczym sprawy sądowe, w których doszło do kolizji wolności wypowiedzi i prawa autorskiego, można wyróżnić dwa typy sytuacji:

1. Stany faktyczne, w których powoływanie się na wolność wypowiedzi będzie powodować, że sprzeczna z przepisami prawa autorskiego eksploatacja cudzego utworu nie będzie uznana za bezprawną. Tego rodzaju rozstrzygnięcia zapadły m.in. w sprawie *Ashdown vs Telegraph Group Ltd*²⁴ dotyczącej dopuszczalności publikacji notatki z potajemnego spotkania z premierem w sprawie połączenia dwóch partii (pracy i liberałów), mimo że nie doszło do uprzedniego rozpowszechnienia dzieła za zgodą uprawnionego, które warunkuje jakikolwiek dozwolony użytek. Podobnie było w procesie dotyczącym rozpowszechniania na stronach internetowych przez stronę pozwaną fragmentów pism założyciela Kościoła scjentologicznego. W sprawie tej, oddalając powództwo o naruszenie prawa autorskiego, Sąd Apelacyjny w Hadze w orzeczeniu z dnia 4 września 2003 r.²⁵ przyjął, że wprawdzie doszło do naruszenia prawa autor-

²⁰ J. Barta R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2016 (Rozdział 5: *Prawo autorskie a swoboda wypowiedzi*, LEX/el. 2019).

²¹ J. Kohler, *Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht*, Aalen 1980, s. 171, cyt. za: J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2004, nr 87, s. 29.

²² Treść tych wyjątków przedstawiono w przypisie 7.

²³ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1231).

²⁴ Wyrok Royal Courts of Justice Strand w Londynie z dnia 18 lipca 2001 r., *Ashdown vs Telegraph Group Ltd* (2001, EWCA Civ 1142).

²⁵ Podaję za: J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie a swoboda wypowiedzi...*, s. 20.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

skiego, lecz względ na swobodę dostępu do informacji ogranicza w tej sytuacji możliwość jego egzekwowania. Analizując sprawę na tle art. 10 ust. 2 EKPC, sąd stwierdził, że niepublikowanie tych tekstów jest sprzeczne z interesem publicznym, gdyż służy Kościołowi sejentologicznemu do utrzymywania kontroli nad swymi członkami. Wskazano, że w określonych sytuacjach wolność wypowiedzi chroniona przez art. 10 EKPC przeważa nad ochroną autorskoprawną.

2. Stany faktyczne, w których powoływanie się na przepisy prawa autorskiego jest wykorzystywane jako argument ograniczający wolność wypowiedzi. Przykładem jest tu orzeczenie Sądu Okręgowego w Rotterdamie z dnia 10 kwietnia 1975 r., w którym zakazano wydania *Mein Kampf* A. Hitlera na podstawie uprawnień autorskopravných przysługujących w tej sytuacji państwu²⁶. Podobna sytuacja miała miejsce w komentowanej w niniejszym opracowaniu sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, gdzie państwo niemieckie odmówiło dostępu do dokumentów, powołując się na ograniczenia wynikające z prawa autorskiego.

Odnosząc się do rozstrzygnięcia w sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, można stwierdzić, że wskazane wyżej dwa aspekty oddziaływania prawa autorskiego na wolność wypowiedzi wystąpiły jednocześnie. Jeśli chodzi o pierwszy z nich, należy zauważyć, że wykładnia przepisów dyrektywy dokonana w sprawach *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland* oraz *Spiegel Online GmbH przeciwko Volkerowi Beckowi* potwierdza wyznaczony przez ETPC w sprawie *Ashdown vs Telegraph Group Ltd* kierunek orzeczniczy, zgodnie z którym wolność wypowiedzi może być czynnikiem ograniczającym zakres monopolu autorskiego i legalizującym jego naruszenie. Waga komentowanych rozstrzygnięć TSUE sprowadza się do tego, że precyzują one zakres owej ingerencji. Z perspektywy prawa Unii Europejskiej, a więc tylko tej części prawa autorskiego, która została objęta unifikacją prawa UE²⁷, zasada wolności wypowiedzi wyrażona w art. 11 Karty Praw Podstawowych może mieć wpływ na interpretację prawa autorskiego, ale tylko w zakresie wyjątków z art. 5 ust. 3 lit. c) i d) dyrektywy. Jak wskazał TSUE, konflikt prawa autorskiego i wolności wypowiedzi musi być rozwiązywany jedynie w trybie wykładni pozwalającej uzyskać zgodność prawa autorskiego z prawami zagwarantowanymi w Karcie Praw Podstawowych. Tego rodzaju ujęcie zaproponowane przez TSUE różni się od podejścia stosowanego przez ETPC. W orzecznictwie strasburskim opisywany problem nie był postrzegany jako problem wykładni godzącej w obie wartości, lecz raczej jako konflikt dwóch cennych, konkurujących ze sobą wartości, gdzie któraś – w zależności od okoliczności sprawy – musi przeważać nad drugą. W opisywanym w niniejszym artykule aspekcie był to konflikt prawa autorskiego pojmowanego jako prawo własności w rozumieniu protokołu nr 1 do EKPC²⁸ oraz wolności wypowiedzi z art. 10 ust. 1 Konwencji²⁹. Rola organu (sądu) stosu-

²⁶ Podaję za: J. Barta R. Markiewicz, *Prawo autorskie* (Rozdział 5, LEX/el. 2019).

²⁷ Dla przykładu unifikacją prawa Unii nie zostały objęte autorskie prawa osobiste.

²⁸ Protokół nr 1 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzony w Paryżu dnia 20 marca 1952 r. oraz w Strasburgu dnia 16 września 1963 r. w art. 1 stanowi: „Ochrona własności. Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego [...]”.

²⁹ Art. 10 ust. 1 Konwencji stanowi: „Każdy ma prawo do wolności wyrażania opinii. Prawo to obejmuje wolność posiadania poglądów oraz otrzymywania i przekazywania informacji i idei bez ingerencji władz publicz-

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

jącego EKPC sprowadzała się m.in. do badania, która z konkurujących wartości w okolicznościach rozpatrywanej sprawy powinna uzyskać pierwszeństwo, a w wypadku gdy wartością tą nie była wolność wypowiedzi, rozstrzygnięcia wymagało zagadnienie, czy zaistniała w danej sprawie ingerencja w zagwarantowaną art. 10 EKPC wolność była dopuszczalna w świetle art. 10 ust. 2 Konwencji³⁰.

Orzeczenia TSUE w analizowanych sprawach, gdzie konflikt wartości (prawa autorskiego i wolności wypowiedzi) ma być rozwiązywany w trybie wykładni przepisów prawa autorskiego, rzucają nowe światło na opisywany problem.

WYKŁADNIA PRZEPISÓW PRAWA UE JAKO METODA POSZUKIWANIA RÓWNOWAGI PRAWA AUTORSKIEGO I WOLNOŚCI WYPOWIEDZI

W piśmiennictwie pojęcie wykładni przepisów prawa określa się jako „ogół rozumowań zmierzających do odkodowania norm prawnych zawartych w obowiązujących przepisach prawnych oraz ustalenia ich znaczenia”³¹. Komentowane orzeczenia TSUE podkreślają, że cechą charakterystyczną wyjątków opisanych w art. 5 dyrektywy jest to, że są tam zakodowane dwie stojące wobec siebie w opozycji normy prawne. Pierwsza – wyartykułowana w art. 11 Karty Praw Podstawowych – zasada wolności informacji oraz wolności prasy oraz druga – uregulowana w art. 17 ust. 2 Karty Praw Podstawowych – zasada ochrony własności intelektualnej. TSUE potwierdza, że treść tych norm jest odpowiednikiem zasady wolności wypowiedzi wyrażonej w art. 10 ust. 1 EKPC oraz zasady ochrony własności wyrażonej w art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności³². Niewątpliwie wskazane wyżej normy mają charakter szczególny i wyróżniają się na tle innych norm, funkcjonujących zarówno w systemie prawa europejskiego, jak i w krajowych systemach prawnych, z tego względu można je określić jako tzw. zasady prawa.

Jak wskazał L. Leszczyński, przez zasadę prawa rozumie się rodzaj normy prawnej wyróżniającej się od innych zwykłych norm prawnych ponadprzeciętną doniosłością aksjologiczną funkcjonalną i hierarchiczną; chronią one wartości prawne usytuowane na szczycie aksjologicznej hierarchii prawodawcy, a także wartości podstawowe dla całego systemu prawnego lub co najmniej jednej gałęzi czy działu prawa³³. We współczesnej literaturze prawniczej zaznacza się, że:

nych i bez względu na granice państwowe. Niniejszy przepis nie wyklucza prawa Państw do poddania procedurze zezwoleń przedsięwzięciom radiowych, telewizyjnym lub kinematograficznym”.

³⁰ Art. 10 ust. 2 EKPC nakazuje badać, czy zaistniałe ograniczenie wolności jest przewidziane przez ustawę i niezbędne w społeczeństwie demokratycznym w interesie bezpieczeństwa państwowego, integralności terytorialnej lub bezpieczeństwa publicznego ze względu na konieczność zapobieżenia zakłóceniu porządku lub przestępstwu, z uwagi na ochronę zdrowia i moralności, ochronę dobrego imienia i praw innych osób oraz ze względu na zapobieżenie ujawnieniu informacji poufnych lub na zagwarantowanie powagi i bezstronności władzy sądowej.

³¹ A. Korybski, [w:] A. Korybski, L. Leszczyński, A. Pieniążek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Lublin 2010, s. 165.

³² Art. 1 Protokołu nr 1 do EKPC stanowi: „Ochrona własności. Każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia. Nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego [...]”.

³³ L. Leszczyński, G. Maroń, *Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze*, „Annales UMCS sectio G (Ius)” 2013, nr 1, s. 81–82. Por. S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

[...] zasady prawa operują według schematu „bardziej lub mniej” (*more or less*), czyli że można je spełnić w większym lub mniejszym stopniu. Podkreśla się ich podważalność (*defeasibility*) w sensie możliwości niezastosowania zasady, której hipoteza odpowiada okolicznościom rozstrzyganego przypadku w związku z tym, iż zasady konkurencyjne okazały się posiadać w konkretnej sprawie większą wagę, a tym samym pierwszeństwo realizacji³⁴.

Z powyższych rozważań wynika, że przywoływanie zasady wolności wypowiedzi jako okoliczności ograniczającej prawo autorskie nie może być pojmowane szeroko jako swego rodzaju klauzula generalna, lecz jedynie jako element wykładni tych przepisów prawa autorskiego, które stanowią o dozwolonym użytku utworów i są wynikiem bezpośredniej implementacji art. 5 ust. 3 lit. c) i d) dyrektywy.

Jak wskazuje się w literaturze, stosowanie zasad prawa, nawet gdy wiąże się to z potrzebą ich twórczej interpretacji, zazwyczaj daje mniejszą swobodę sędziemu przy podejmowaniu decyzji niż przy stosowaniu np. kluzul generalnych. Przy interpretacji zakresu znaczeniowego zasad prawa punktem wyjścia jest tekst aktu normatywnego oraz stanowisko judykatury i jurysprudencji, a w dalszej kolejności znajdują się oceny społeczne. W wypadku klauzul generalnych osłabieniu ulega siła oddziaływania tekstu prawnego, który odsyła do wymienionych w swej treści wartości pozaprawnych³⁵.

Nawiązując do narzuconego przez TSUE sposobu wykładni wyjątków z art. 5 dyrektywy, warto odnotować, że powinna ona być dokonywana w sposób charakterystyczny dla wykładni zasad prawa. W piśmiennictwie wskazuje się, że spośród dyrektyw interpretacyjnych systemowych kluczowe miejsce przy wykładni zasady prawa zajmuje dyrektywa kształtowania spójności systemu prawa polegająca na tym, aby znaczenie zasady prawa było tak ukształtowane, by nie uniemożliwiało ochrony wartości konkurencyjnych lub skorelowanych z innymi zasadami prawa. Przy interpretacji przepisów artykułujących zasadę prawa niezbędne jest także sięgnięcie do reguł celowościowych i funkcjonalnych oraz ustalenie jej *ratio legis*; pomocne jest także odwołanie się do społecznego kontekstu, a zwłaszcza do społecznych następstw przyjęcia określonego znaczenia interpretowanej zasady, oraz porównanie sposobu rozumienia zasady prawnej obowiązującej w innych państwach tego samego typu kultury prawnej lub zasady obowiązującej w prawie międzynarodowym (np. w orzecznictwie Trybunału Strasburskiego czy Trybunału Luksemburskiego), nie jest wykluczone również sięgnięcie do aksjologii pozaprawnej³⁶. Jak wskazano w piśmiennictwie: „[...] wartości moralne, polityczne, ekonomiczne czy wartości o innej niż prawna proweniencji stanowią instrumentarium, przy pomocy którego interpretator jest w stanie zmodyfikować (zawęzić, rozszerzyć) zakres znaczeniowy zasady, wyłaniający się po wykładni językowej czy systemowej [...]”³⁷.

W mojej opinii można się także spodziewać, że konsekwencją stanowiska TSUE wyrażonego w analizowanych sprawach będzie to, iż zmieni się sposób interpretacji wyjątków i ograniczeń prawa autorskiego w zakresie dozwolonego użytku, dokonywany w ramach tzw. testu trójstopniowego, o którym mowa w art. 5 ust. 5 dyrektywy 2001/29 (art. 35 polskiej ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych). Zastanawiające jest to, że TSUE nie od-

³⁴ L. Leszczyński, G. Maroń, *op. cit.*, s. 82.

³⁵ *Ibidem*, s. 89.

³⁶ *Ibidem*, s. 84.

³⁷ *Ibidem*, s. 85.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

niósł się w omawianych rozstrzygnięciach do tego zagadnienia. Stosując jednak w praktyce wykładnię wyjątków od monopolu autorskiego (opisanych w art. 5 ust. 3 dyrektywy), nie sposób czynić to w oderwaniu od zasad testu trójstopniowego. Zagadnienie stosowania testu trójstopniowego budzi w piśmiennictwie sądowym i orzecznictwie wiele wątpliwości. W tym miejscu warto wskazać na artykuł pt. *The Three-Step Test Revisited: How to Use the Test's Flexibility in National Copyright Law*³⁸, którego autorzy zwrócili uwagę, że praktyczne stosowanie testu musi uwzględniać także interesy innych podmiotów, w tym m.in. prawa człowieka i podstawowe wolności. W mojej opinii w praktyce konsekwencją omawianych orzeczeń TSUE stanie się to, że przy stosowaniu testu trójstopniowego w sposób szczególnie uwzględniany będzie aspekt wolności wypowiedzi.

W dotychczasowym piśmiennictwie prawniczym w zasadzie nie było wątpliwości co do tego, że przepisy o dozwolonym użytku utworów, jako że stanowią wyjątek od zasady monopolu autorskiego, są uregulowane kazuistycznie i zgodnie z zasadą *exceptiones non sunt extendendae* powinny być interpretowane zawężająco³⁹. To stwierdzenie w świetle uzasadnienia komentowanych rozstrzygnięć TSUE nie jest już tak oczywiste. Jak bowiem wskazał TSUE w pkt 69–71 uzasadnienia wyroku w sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, generalnie odstępstwo od zasady ogólnej powinno być zasadniczo przedmiotem wykładni ścisłej. Niemniej, chociaż art. 5 dyrektywy 2001/29 jest formalnie zatytułowany „Wyjątki i ograniczenia”, należy wskazać, że takie wyjątki lub ograniczenia same obejmują prawa na rzecz użytkowników utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną. Ponadto artykuł ten ma na celu zapewnienie odpowiedniej równowagi z jednej strony między prawami i interesami podmiotów praw autorskich, które same stanowią przedmiot wykładni rozszerzającej, a z drugiej – między prawami i interesami użytkowników utworów. Z powyższego wynika więc – jak wskazuje Trybunał – że wykładnia wyjątków i ograniczeń przewidzianych w art. 5 dyrektywy 2001/29 powinna pozwolić na zapewnienie ich skuteczności (*effet utile*) i przestrzeganie ich celu. Ma to szczególne znaczenie, gdyż wyjątki opisane w art. 5 lit. c) i d) dyrektywy 2001/29 zmierzają do zapewnienia poszanowania podstawowych wolności. Z powyższego wynika zatem, że TSUE dopuszcza wykładnię rozszerzającą wyjątków opisanych w art. 5 dyrektywy 2001/29, jeśli miałyby to być warunkiem poszanowania praw podstawowych.

Jeśli chodzi o drugi aspekt oddziaływania prawa autorskiego na wolność wypowiedzi, gdzie przepisy prawa autorskiego są wykorzystywane jako argument ograniczający dostęp do informacji, należy zauważyć, że mimo tego, iż w komentowanych orzeczeniach Trybunał wyraźnie stwierdził, że przy wykładni przepisów prawa autorskiego w zakresie wyjątków, o których mowa w art. 5 dyrektywy, należy uwzględniać płynącą z treści art. 11 karty Praw Podstawowych potrzebę ochrony wolności informacji i prasy, nie zmienia to faktu, że w dalszym ciągu przepisy prawa autorskiego będą mogły być stosowane jako argument przemawiający za odmową udzielenia bądź udostępnienia określonych utworów zawierających pożądane informacje.

³⁸ Ch. Geiger, D. Gervais, M. Senftleben, *The Three-Step Test Revisited: How to Use the Test's Flexibility in National Copyright Law*, „PIJIP Research Paper” 2013, No. 2013-04.

³⁹ Por. J. Szczotka, [w:] M. Poźniak-Niedzielska (red.), J. Szczotka, M. Mozgawa, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Bydgoszcz 2007, s. 83.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Wciąż aktualne pozostaje pytanie, czy przepisy prawa autorskiego mogą być używane jako argument przemawiający za odmową udzielenia informacji w sytuacji, gdy dostęp do informacji wynika z ustawy z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej⁴⁰ lub z art. 4 w zw. z art. 11 i 49 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe⁴¹. Jak wynika ze stanu faktycznego, który stał się podstawą rozstrzygnięcia w sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, Republika Federalna Niemiec, powołując się na prawo autorskie, odmówiła udostępnienia informacji prasie. Jak wiadomo, przepisy umożliwiające dozwolony użytek, których celem jest m.in. urzeczywistnienie zasady wolności prasy i dostępu do informacji, nie kreują roszczeń pozwalających wymusić ich realizację.

Oczywiście gdy określony podmiot (np. prasa) w jakiś sposób wejdzie w posiadanie utworów zawierających pożądaną informację i opublikuje je, zachowanie takie nie będzie mogło zostać uznane za naruszenie prawa autorskiego (o ile odbędzie się to w ramach sytuacji opisanych w treści wyjątków z art. 5 dyrektywy). Dopóki jednak utwór zawierający w swej treści informację będzie się znajdował w wyłącznym posiadaniu uprawnionego, przepisy o dozwolonym użytku czy też wyjątki z art. 5 dyrektywy będą niewystarczające do tego, aby uzyskać dostęp do utworu. Wydaje się, że niestety w powyższym zakresie komentowane orzeczenia nie zmieniają istniejącego stanu rzeczy.

Z uwagi na brak stosownych roszczeń, powołując się na zasadę wolności wypowiedzi (prawo do zbierania informacji) czy wolności prasy, nie można domagać się dostępu do utworu w celu realizacji dozwolonego użytku ani domagać się zaniechania działań w sytuacji, gdy taki dozwolony użytek jest ograniczany np. przez podmiot stosujący techniczne zabezpieczenia utworu przed kopiowaniem lub gdy podmiot świadczący usługi hostingowe (usługi udostępniania treści online), powołując się na naruszenie praw autorskich, blokuje lub usuwa utwór z internetowej platformy udostępniania (np. z Youtube'a). Dyskusja naukowa we wskazanym aspekcie w polskim piśmiennictwie prawniczym odbywała się w kontekście analizy konstrukcji prawnej przepisów polskiej ustawy o dozwolonym użytku utworów. Warto tu wskazać, że w polskim piśmiennictwie dozwolony użytek jako wyjątek od ogólnej zasady monopolu autorskiego był pojmowany na wiele różnych sposobów⁴². Wnioski płynące z ana-

⁴⁰ T.j. Dz.U. 2018, poz. 1330 z późn. zm.

⁴¹ Dz.U. nr 5, poz. 24 z późn. zm., dalej jako: pr. pras. Art. 4 ust. 1 pr. pras. stanowi: „Przedsiębiorcy i podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych oraz niedziałające w celu osiągnięcia zysku są obowiązane do udzielenia prasie informacji o swojej działalności, o ile na podstawie odrębnych przepisów informacja nie jest objęta tajemnicą lub nie narusza prawa do prywatności”. Regulację tę uzupełnia treść art. 11 ust. 1 pr. pras., z którego wynika, że dziennikarz jest uprawniony do uzyskiwania informacji w zakresie, o którym mowa w art. 4. Podmioty zobowiązane do udzielenia informacji w opisanym trybie zostały wskazane w treści art. 11 ust. 2 pr. pras. Z normy tej wynika, że informacji w imieniu jednostek organizacyjnych są obowiązani udzielać kierownicy tych jednostek, ich zastępcy, rzecznicy prasowi lub inne upoważnione osoby, w granicach obowiązków powierzonych im w tym zakresie.

⁴² Sytuacja podmiotu korzystającego z utworów lub przedmiotów praw pokrewnych w oparciu o przepisy o dozwolonym użytku na gruncie polskiego prawa autorskiego zawsze była postrzegana jako wyjątek monopolu autorskiego, którego jednak natura i cechy różnie były opisywane przez przedstawicieli doktryny prawa autorskiego. Por. na ten temat: S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1938, s. 80; A. Kopff, *Charakter i treść praw z art. 14 ustawy o prawie autorskim*, „Nowe Prawo” 1967, nr 7–8, s. 893; S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973, s. 60; J. Błeszyński, *Prawo autorskie*, Warszawa 1988, s. 133; W. Machała, *Dozwolony użytek chronionych utworów w polskim prawie autorskim w świetle cywilistycznej koncepcji prawa podmiotowego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2001, nr 78, s. 54 i n.; J. Marcinkowska, *op. cit.*, s. 133–134.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

lizy uzasadnienia komentowanych orzeczeń TSUE pozwalają uznać jako spójne z orzecznictwem TSUE poglądy tych przedstawicieli doktryny prawa polskiego, którzy wykonywanie dozwolonego użytku postrzegali nie jako wykonywanie prawa podmiotowego⁴³, lecz realizację naturalnej wolności. TSUE bowiem w wyjątkach od monopolu autorskiego określonych w art. 5 dyrektywy widzi m.in. realizację jednej z wolności naturalnych, którą jest wolność prasy i dostępu do informacji. W tym aspekcie wolność naturalna powinna być pojmowana jako swoboda zachowania, wartość przyrodzona i niezbywalna, która może być realizowana stosownie do woli podmiotu uprawnionego. Akt normatywny, który gwarantuje istnienie danej wolności, ma charakter jedynie deklaracyjny, a nie konstytutywny⁴⁴. Obowiązkiem państwa jest ochrona danej wolności; akt normatywny tej wolności nie kreuje, może ją tylko deklorować (wymieniać) jako wartość podlegającą szczególnej ochronie, ewentualnie wskazywać na sposoby rozstrzygnięcia konfliktów określonych wartości.

Jak wyżej wskazano, z analizy orzecznictwa sądowego wynika, że w niektórych sytuacjach prawo autorskie może być wykorzystywane jako argument ograniczający dostęp do materiałów zawierających określone istotne informacje. Warto wspomnieć, że ten aspekt oddziaływania prawa autorskiego (jako instrumentu ograniczającego wolność wypowiedzi) został zauważony przez prawodawcę unijnego i w pewnym zakresie uregulowany w treści art. 17 dyrektywy 2019/790/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE⁴⁵.

W treści dyrektywy 2019/790/WE stwierdzono, że kontrola legalności treści zamieszczanych przez użytkowników platform internetowych nie może blokować dostępności utworów oraz przedmiotów praw pokrewnych, które na zasadzie wyjątku, w oparciu o obowiązujące przepisy, mogą być publicznie eksploatowane bez zgody podmiotów uprawnionych w zakresie dozwolonego użytku utworów, takiego jak cytowanie, krytyka, recenzowanie, korzystanie dla celów karykatury, parodia lub pastisz. Art. 17 ust. 9 dyrektywy 2019/790/WE nakazuje państwom członkowskim przyjąć takie przepisy, które zobowiążą dostawców usług udostępniania treści online do wprowadzenia skutecznego i sprawnego mechanizmu składania skarg i dochodzenia roszczeń przez użytkowników w przypadku sporów dotyczących nieuzasadnionego zablokowania dostępu do zamieszczonych przez nich utworów. Wskazany przepis stanowi: „Skargi złożone w ramach tego mechanizmu rozpatruje się bez zbędnej zwłoki, a decyzje o zablokowaniu dostępu zamieszczonych treści lub o ich usunięciu podlegają kontroli przeprowadzanej przez człowieka”. Państwa członkowskie muszą także zapewnić, aby

⁴³ W. Machała, *op. cit.*, s. 54 i n.; J. Marcinkowska, *op. cit.*, s. 133–134.

⁴⁴ W prawie konstytucyjnym wolność opisuje się także jako sferę działań podmiotu, która nie jest zakazana przez ustawodawcę i w której podmiot może działać swobodnie. Wolność można przedstawić jako naturalną sferę działań człowieka, w której realizowane są akty jego wolnej woli, które są indyferentne prawnie. Ograniczenia wolności muszą spełniać wymogi przewidziane w art. 31 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.). Por. B. Banaszak, *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002, s. 18; L. Wiśniewski, *Prawo a wolność człowieka – pojęcie i konstrukcja prawna*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997, s. 58; M. Augustyniak, *Pojęcie, istota oraz geneza wolności i praw człowieka*, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2008, s. 11; J. Ciapała, *Wolność a uprawnienie – próba analizy porównawczej pojęć w kontekście wybranych postanowień Konstytucji RP*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka” 2000, nr 7, s. 77.

⁴⁵ Dz.Urz. UE L 130/92, 17.05.2019.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

do celów rozstrzygania sporów dostępne były pozasądowe mechanizmy dochodzenia roszczeń oraz dostęp do sądu lub innego właściwego organu sądowego w celu dochodzenia prawa do korzystania z wyjątku lub ograniczenia w zakresie prawa autorskiego i praw pokrewnych.

PODSUMOWANIE

Podsumowując poczynione rozważania, należy stwierdzić, że komentowane w niniejszym opracowaniu orzeczenie w sprawie *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland* oraz zbieżne z nim orzeczenie w sprawie *Spiegel Online GmbH przeciwko Volkerowi Beckowi* wytyczą nowy sposób postrzegania konfliktu przepisów prawa autorskiego i wolności wypowiedzi. Nie powinno już budzić wątpliwości, że odstępstwo od przepisów prawa autorskiego na rzecz ochrony wartości, którą jest wolność wypowiedzi, jest dopuszczalna. Odstępstwo to może zaistnieć jedynie w enumeratywnie wyliczonych przypadkach opisanych w treści art. 5 ust. 3 lit. c) i d) dyrektywy 2001/29. Sposobem rozwiązania konfliktu opisywanych wartości na gruncie interpretacji przepisów prawa UE powinna być taka wykładnia przepisów prawa autorskiego, która zapewni ich zgodność z prawami podstawowymi zagwarantowanymi w Karcie Praw Podstawowych. Należy przypuszczać, że opisywane orzeczenia TSUE wywrą istotny wpływ także na sposób dokonywania tzw. testu trójstopniowego, o którym mowa w art. 5 ust. 5 dyrektywy 2001/29 (art. 35 polskiej ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych), oraz dadzą możliwość przełamania zasady *exceptiones non sunt extendendae* w odniesieniu do przepisów o dozwolonym użytku, jeśli byłoby to warunkiem poszanowania praw podstawowych.

Mimo ogromnego znaczenia opisywanych regulacji dla interpretacji przepisów prawa autorskiego trzeba pamiętać, że stanieje także druga sfera oddziaływania prawa autorskiego na wolność wypowiedzi, która nie została bezpośrednio objęta treścią analizowanych rozstrzygnięć TSUE. Dotyczy ona kwestii dostępu do informacji oraz zakazu blokowania treści na platformach internetowych z powoływaniem się na obowiązek poszanowania praw autorskich. Jak wskazano w niniejszym artykule, ten aspekt wymaga szczególnego uregulowania. Została mu poświęcona treść art. 17 dyrektywy 2019/790/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE. Jak wskazano w opracowaniu, komentowane rozstrzygnięcia TSUE w pewnym zakresie zdeterminują sposób postrzegania przepisów o dozwolonym użytku utworów i będą mieć istotny wpływ na sposób implementacji dyrektywy 2019/790/WE do krajowych porządków prawnych państw UE. Nie do przecenienia jest również oddziaływanie opisanego tu orzecznictwa TSUE na orzecznictwo Trybunału Strasburskiego.

BIBLIOGRAFIA

- Augustyniak M., *Pojęcie, istota oraz geneza wolności i praw człowieka*, [w:] *Wolności i prawa człowieka w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, red. M. Chmaj, Warszawa 2008.
- Banaszak B., *Ogólne wiadomości o prawach człowieka*, [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, red. B. Banaszak, A. Preisner, Warszawa 2002.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Warszawa 2016.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie a swoboda wypowiedzi i twórczości*, [w:] *Współczesne problemy prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Marii Poźniak-Niedzielskiej*, red. A. Kidyba, R. Skubisz, Warszawa 2007.
- Błeszyński J., *Prawo autorskie*, Warszawa 1988.
- Ciapała J., *Wolność a uprawnienie – próba analizy porównawczej pojęć w kontekście wybranych postanowień Konstytucji RP*, „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka” 2000, nr 7.
- Danay R., Jacob R., *Copyright vs. Free Expression: The Case of Peer-to-Peer File-Sharing of Music in the United Kingdom*, “8 Yale Journal of Law & Technology” 2005, No. 32.
- Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.U. 2001, L 167, s. 10).
- Dyrektywa 2019/790/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE (Dz.Urz. UE L 130/92, 17.05.2019).
- Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284 z późn. zm.).
- Geiger Ch., Gervais D., Senftleben M., *The Three-Step Test Revisited: How to Use the Test's Flexibility in National Copyright Law*, “PIJIP Research Paper” 2013, No. 2013-04.
- Grzybowski S., [w:] S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973.
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 326/02, 26.10.2012, s. 1).
- Kohler J., *Urheberrecht an Schriftwerken und Verlagsrecht*, Aalen 1980.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Kopff A., *Charakter i treść praw z art. 14 ustawy o prawie autorskim*, „Nowe Prawo” 1967, nr 7–8.
- Korybski A., [w:] A. Korybski, L. Leszczyński, A. Pieniążek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Lublin 2010.
- Leszczyński L., Maroń G., *Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze*, „Annales UMCS sectio G (Ius)” 2013, nr 1.
- Machała W., *Dozwolony użytek chronionych utworów w polskim prawie autorskim w świetle cywilistycznej koncepcji prawa podmiotowego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2001, nr 78.
- Marcinkowska J., *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej” 2004, nr 87.
- Orzeczenie ETPC z dnia 10 stycznia 2013 r. w sprawie *Ashby Donald and others v. France*, skarga nr 36769/08.
- Ritterman S., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1938.
- Szczotka J., [w:] M. Poźniak-Niedzielska (red.), J. Szczotka, M. Mozgawa, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Zarys wykładu*, Bydgoszcz 2007.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. nr 5, poz. 24 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1231).
- Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t.j. Dz.U. 2018, poz. 1330 z późn. zm.).
- Voorhoof D., *Copyright vs. freedom of expression*, <http://echrblog.blogspot.com/2013/01/copyright-vs-freedom-of-expression.html> [dostęp: 5.08.2019].
- Wiśniewski L., *Prawo a wolność człowieka – pojęcie i konstrukcja prawna*, [w:] *Podstawowe prawa jednostki i ich sądowa ochrona*, red. L. Wiśniewski, Warszawa 1997.
- Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974.
- Wyrok Royal Courts of Justice Strand w Londynie z dnia 18 lipca 2001 r., *Ashdown vs Telegraph Group Ltd* (2001, EWCA Civ 1142).
- Wyrok TSUE z dnia 29 stycznia 2008 r., *Promusicae*, C-275/06, EU:C:2008:54.
- Wyrok TSUE z dnia 24 listopada 2011 r., *Scarlet Extended*, C-70/10, EU:C:2011:771.
- Wyrok TSUE z dnia 16 lutego 2012 r., *SABAM*, C-360/10, EU:C:2012:85.
- Wyrok TSUE z dnia 13 lutego 2014 r., *Svensson i in.*, C-466/12, EU:C:2014:76.
- Wyrok TSUE z dnia 27 marca 2014 r., *UPC Telekabel Wien*, C-314/12, EU:C:2014:192.
- Wyrok TSUE z dnia 16 lipca 2015 r., *Coty Germany*, C-580/13, EU:C:2015:485.
- Wyrok TSUE z dnia 12 listopada 2015 r., *Hewlett-Packard Belgium*, C-572/13, EU:C:2015:750.
- Wyrok TSUE z dnia 16 listopada 2016 r., *Soulier i Doke*, C-301/15, EU:C:2016:878.
- Wyrok TSUE z dnia 7 sierpnia 2018 r., *Renckhoff*, C-161/17, EU:C:2018:634.
- Wyrok TSUE z dnia 14 lutego 2019 r., *Buivids*, C-345/17, EU:C:2019:122.
- Wyrok TSUE (Wielka Izba) z dnia 29 lipca 2019 r., *Funke Medien NRW GmbH przeciwko Bundesrepublik Deutschland*, C-469/17, ECLI:EU:C:2019:623.
- Wyrok TSUE (Wielka Izba) z dnia 29 lipca 2019 r., *Spiegel Online GmbH Against Volker Beck*, C-516/17, ECLI:EU:C:2019:625.